

Alle vi, der lever ved fjorden

To fiskere renser net efter fiskeri ved Jyllinge i 1930'erne. –
Foto: Frederikssund Museum

1. marts 2017, kl. 20:55
Af Lise Søgaard

Danskerne har levet i pagt med deres fjorde gennem tusinder af år. Den er både ressource og herlighed – men har den også åndelig værdi? Ny udstilling på Frederikssund Museum endevender Roskilde Fjords historie og prøver at indkredse den særlige følelse

Det er svært at forestille sig, men engang var Roskilde Fjord her slet ikke. Det er også utroligt længe siden, så langt tilbage i tiden, at Danmark var landfast med England. Men så kom en isbræ langsomt glidende og kløvede sig gennem landskabet med en kraft, som skabte dale og kløfter, bakker og højderygge – og fjorde. Da isen smeltede, for cirka 10.000 år siden, var landet forandret.

Det er fra den tid, at Nationalmuseet sidste år fik indleveret det ældste tegn på menneskeliv ved Roskilde Fjord. Et stykke krondyrtak med et hul gennem og små bitte ornamenten.

Gevirstykket, der for det utrænede øje fremstår som en simpel gren, men som viser så meget mere, har fået æresplads i en oplyst montre på Frederikssund Museum, der i disse dage slår dørene op til en helt ny basisudstilling: ”Menneske og fjord”. Udstillingen viser, at danskerne og fjorden gennem historien har haft gavn af hinanden, men også udfordret hinanden alvorligt på eksistensen. Men den skulle også gerne indkredse noget andet. Som museumsinspektør Naomi Pinholt udtrykker det:

”Der er noget sådan lidt zen-agtigt over en fjord. Er det ikke rigtigt?”.

Frederikssund Museum har til huse i en gammel rødkalket færgegård, der møder én som det første, når man krydser bilbroen over fjorden fra Frederikssund by til Hornsherred.

Færgegården, som den står i dag, er bygget i 1839 og er en del af konglomeratet Roskilde Museum eller ROMU, som i disse år omstiller alle sine tilknyttede museer efter en række principper om blandt andet at øge den historiske bevidsthed regionalt.

Frederikssund Museum har været lukket i halvandet år for at undergå en større ”makeover” i form af reovering, farvesætning og gentænkning, og få dage før åbning er håndværkere og museumsfolk ved at montere de sidste spotlamper og skrue plancher op ved monterne.

I gamle huse bliver der gerne mørkt, så museet har hyret billedkunstneren Maja Lisa Engelhardt til at farvesætte museets udstillingsrum med farver, der passer til fjordens lys. Væggene er blevet malet i en helt særlig matblå farve, som skifter karakter alt efter, hvordan fjorden udenfor bevæger sig og reflekterer det lys, den får fra himlen. Derudover har stedets gamle døre og panelernes enkle trædekorationer fået linoliemaling i grøn, brun og muddergrå, alt sammen farver, der signalerer *fjord*.

Naomi Pinholt træder hen over noget afdækningspap og en bunke brædder og stiller sig hen, så hun kan se ud ad vinduet. Sivene blafrer langs strandbredden, og vandet har i dag en køliggrå tone:

”Folk tror, at fjorden er statisk. Men det ene øjeblik er den bleg, det næste øjeblik skifergrå. Eller blå. Den bevægelse er ligesom rykket med indenfor.”

Trapperne knirker op til færgegårdens loft, hvor der er lidt ro fra skruemaskinernes hvinen. Her fortæller Naomi Pinholt og Roskilde Museums direktør, Frank Birkebæk, om tankerne bag udstillingen. For mens mange i dag ser fjorden som noget, der har herlighedsværdi (eller værdi i kroner og øre for dem, der ejer en bolig med fjordudsigt), som et kønt, omend unyttigt, vandspejl i skiftende farver, så så man i nutidens bedsteforældregenerations barndom i langt højere grad fjorden som en ressource. Her har været fuldt af garnfiskere, rejefiskere, dampere og skalleindustri for blot at nævne enkelte interessenter.

”I dag fremstår fjorden, som om den altid har ligget der og været stille. Der sker ikke vanvittigt meget herude en almindelig dag. Men her *har* været utroligt meget liv,” siger Naomi Pinholt.

Mennesket har gennem tiden gjort sit for at forsøge at kontrollere fjorden, men fjorden har også bidt fra sig. Stille kan man for eksempel ikke kalde den stormflod, der i 2013 fik vandstanden i

Roskilde Fjord til at gå bersærk i en grad, så det virkelig kom bag på mange husejere. Kort efter stormen Bodil talte Naomi Pinholt med et ældre fiskerægtepar, som havde boet ved fjorden og levet af den hele deres liv.

”Hver dag havde de været ude at mærke vinden. De vidste, hvornår de skulle ned at se til båden og slække på fortøjningerne. De undrede sig over, at det sådan kunne komme bag på folk, at vandet kunne stige,” siger hun.

”Vi har friset os fra naturen,” supplerer Frank Birkebæk.

”I dag er det samfundets skyld, hvis vandet stiger, og en stormflod kan ikke være mit ansvar. Jeg skal ikke leve i pagt med naturen, men i opposition til den.”

Roskilde Fjord har ellers været ramme om menneskers liv siden jægerstenalderen, viser udstillingen. Naomi Pinholt fortæller, at man har fundet spor af bopladser langs strandbredden på begge sider, men også ude i fjorden, på steder, der senere er blevet oversømmet med vand, har man fundet krukker, redskaber og ubestemmelige dingener, som den kronhjortetak, der sidste år blev afleveret til Nationalmuseet efter i nogle år at have ligget i skuffen hos en amatørarkæolog.

Her ved fjorden har jægerstenaldermennesket let kunnet komme på skudhold af dyr, der bevægede sig ud af buskadset til lysningerne for at græsse. Og de har kunnet koge sig en vældig *bouillabaisse* af fisk fra fjorden og østers fra østersbanker ude i fjorden.

Springer vi frem i tiden, så er Roskilde Fjord for mange lig med vikingskibe som ”Havhingsten” fundet ud for landsbyen Skuldelev lidt længere sydpå. Vikingerne så fjorden som infrastruktur, og den tankegang er fulgt med helt op til 1800-tallet.

”At forestille sig den trafik, her engang har været!,” siger Naomi Pinholt.

”Indtil vi får jernbanerne, er det der med at køre over land enormt besværligt. Vejene er dårlige, og der ligger landevejsrøvere på lur. Kan man sende sine varer ad vandvejen, så er det langt det sikreste.”

”Vi skal ikke ret langt tilbage, før vand bliver set som noget, der samler mere end det skiller,” tilføjer Frank Birkebæk.

”Tag for eksempel dialekterne på østsiden af Hornsherred og fastlandet inde ved Frederikssund. De minder meget om hinanden, mens folk på vestsiden af Hornsherred taler mere, som de gør på den anden side af Isefjorden. Er det ikke pudsigt?”

Færgegården ligger ved fjordens smalleste sted, og af den grund har her været færgedrift siden midt i 1500-tallet og frem til 1868, hvor den første bro over fjorden blev bygget, en pontonbro. Kronprins Frederiks Bro, der nu strækker sig over til Frederikssund, blev bygget i 1935.

Tilbage i 1500-tallet var færgen ikke andet end end flad pram, der blev stanget mellem to dæmninger, der strakte sig som tunger ud i vandet. Bemandingen har været to færgekarle ansat til praje færgen frem og tilbage og så færgemanden, der har haft overblikket. Færgemanden var hyret af Jægerspris Slot, underforstået af kongehuset. Naomi Pinholt mener, at færgedriften over Roskilde Fjord symboliserer noget, der senere er blevet umiskendeligt dansk.

”Man har ganske tidligt en kontrakt om, at man er forpligtet til at sejle folk og post over til en bestemt takst. Og derudover sørge for ly og læ til dem, der venter. Staten går ind og siger: Der er en del af infrastrukturen, vi er nødt til at sikre. For mig at se er det de første bittebittesmå byggesten til velfærdssamfundet.”

I løbet af det sene 1800-tals industrialisering blev dampskibe et hyppigt syn på Roskilde Fjord. I det hele taget blev fjorden herfra kommercialiseret, og især efterkrigstiden var hård ved økosystemerne, idet man blandt andet begyndte at grave de østersskaller, som havde ligget på bunden af fjorden i mange tusinde år, op af fjorden med store maskiner.

”Man satte simpelthen en slags store støvsugere på, og så kørte man ellers dem henover fjordbunden,” siger Naomi Pinholt.

Østersskallerne blev kørt til smulder og brugt som tilskudsfoder til høns. Naturfredningsfolk har siden græmmet sig over den effekt, industrien har haft, og kæmpet en langvarig kamp for at få den stoppet. Først i 1998 lykkedes det. På luftfotos fra 1950'erne, hvor østersskalleindustrien var på sit højeste, kan man se de render, der er lavet i Roskilde Fjord. Menneskets umiskendelige aftryk.

”Man kan ærgre sig over det, man man skal også tænke på, at det her har været noget, der gav arbejdspladser og mad på bordet,” siger Naomi Pinholt.

Også andre typer industri var med til at sætte sit præg på fjorden fra 1950'erne og frem. For eksempel garverier og affaldsudledning fra sygehuset i Roskilde.

”Forfatteren Lise Nørgaard har beskrevet, hvordan det var at bade i Roskilde Fjord og komme op af vandet og være dekoreret af guirlander af alt muligt ulækkert,” griner Naomi Pinholt.

I 1970'erne øgedes opmærksomheden omkring naturbeskyttelse, og fjorden fik en ny gruppe interessenter, der først og fremmest gik op i at bevare naturen. Ornitologer lå i ilter infight med strandjægere, åle- og garnfiskere med lystfiskere. Roskilde Fjord byder på nogle af landets bedste ål, ålene har blandt andet været med til at gøre byen Jyllinge kendt i 1970'erne for sine ålefester, og man må stadig gerne stange ål i meget begrænset omfang.

”Men hvert år er der alligevel nogle, der bliver snuppet,” siger Frank Birkebæk.

I dag er al industri forvist fra den lavvandede fjord. I dag er det herligheden, den blikstille fred på en sommeraften, der gør, at folk interesserer sig for fjorden. Men der er også noget andet i spil, siger Naomi Pinholt, i det hun viser ned ad trappen og standser op ved en montre med et ornamentet lerkar.

”Det er faktisk fundet lige derovre,” siger hun og peger ud på sydsiden af Kronprins Frederiks Bro.

Bægeret kom op under en østersskallegravning i 1950'erne og stammer formentlig fra en af oldtidens offerpladser. Ligesom det sandsynligvis er tilfældet med den gennemhullede kronhjortetak. Oldtidsmennesket har ikke efterladt sig beretninger om, hvad de troede på, så det er svært at sige noget om, hvorfor noget engang er blevet kastet i vandet, siger Naomi Pinholt.

”Men en eller anden forbindelse til de højere magter har man jo troet, der var. I dag er der flere og flere, der spreder deres aske ud over fjorden. Der er ligefrem folk, der tjener penge på at tilbyde askespredningsture med båd. Vælger man det, er det jo, fordi fjorden har haft en betydning for det liv, man har levet.”

Kommentarer

Andre læser lige nu

Kronik 18.10.2017 21:00

Af Sanne Bjerg

Den stressramte er ikke syg - det er vores kultur

500.000 danskere siges at være stressramte, 350.000 mennesker lider af angst, og 460.000 køber antidepressiv medicin. Hvad skal der til, for at vi indser, at det er vores kultur, der er syg – ikke de enkelte mennesker, der bukker under?

Læs også

- Sociolog: Krav om fleksibilitet er blevet ensbetydende med et mere usikkert samfund
- Psykolog: Børn skal have robusthed til at stå imod konkurrencesamfundet

Debat 09.12.2017 00:00

Af Jaleh Tavakoli

Jaleh Tavakoli: Integrationsministeriet tør ikke nævne islam i kampagne mod social kontrol

Integrationsdebatten i Danmark fejler gang på gang, fordi vi skifter ord og begreber ud i stedet for faktisk at tale om problemerne, skriver debattør og forfatter Jaleh Tavakoli

09.12.2017 00:00

Kulturredaktionens anmeldere

Til ønskesedlen: Her er de bedste bøger i 2017

2017 har budt på en lang række nye bøger, og Kristeligt Dagblads anmeldere har skrevet om alle de vigtigste. Her giver de hver især deres bud på én favorit blandt de bøger, de har anmeldt i avisen i årets løb